

Kuifje en het mysterie van de kunsteducatie

Het door de Franse overheid georganiseerde symposium 'Evaluating the impact of arts and cultural education' vond van 10 tot en met 12 januari 2007 plaats in het Centre Pompidou in Parijs (<http://www.centrepompidou.fr/Pompidou/Pedagogie.nsf>). Op weg naar de vergaderzalen moesten de deelnemers eerst door de grote tentoonstelling over Hergé, maar na afloop bleek dat Kuifje niet had deelgenomen en dat het mysterie van de kunsteducatie nog steeds niet was opgelost. De bijeenkomst werd daarentegen gekenmerkt door een aantal bekende tegenstellingen. In de eerste plaats die tussen kunstintrinsieke en buiten de kunsten gelegen, instrumentele, doelen van kunsteducatie, maar ook tussen kwantitatief en kwalitatief evaluatieonderzoek, tussen de Angelsaksische empirische onderzoekstraditie en de meer filosofische Franse benadering en tenslotte tussen onderzoek en onderzoekers enerzijds en beleid en praktijk anderzijds.

De aankondiging van het symposium en de inhoud van het programma leken vooral de instrumentele effecten te benadrukken, zoals cognitieve ontwikkeling, verbeterde schoolprestaties, algemene creativiteit, sociale vaardigheden, e.d. Vooral op het gebied van muziek waren enkele sessies ook vrijwel geheel gewijd aan onderzoek naar de effecten op cognitieve en sociale vaardigheden. Beeldende kunst en theater en dans hadden minder te bieden in dit opzicht. Verder klonken vaak nuanceringen van en waarschuwingen tegen het legitimeren van de kunsteducatie op basis van buiten de kunsten gelegen effecten. Met name de Amerikaanse psycholoog Howard Gardner wees op het gevaar van 'indirect teaching' (bijvoorbeeld wiskundeprestaties verbeteren via muziekonderwijs) omdat direct onderwijs vaak effectiever blijkt. Bovendien ontbreken meestal plausibele theoretische verklaringen voor instrumentele effecten. Hij pleitte, in overeenstemming met zijn leermeester Nelson Goodman, voor legitimering van kunsteducatie op basis van het unieke karakter van de kunstzinnige symbooltalen. En in het verlengde daarvan pleitte hij voor onderzoek naar effecten van kunsteducatie op denken en denkdisposities in de artistieke domeinen en met gebruik van geëigende ('art fair') meetinstrumenten en niet met standaard tests. Een duidelijk voorbeeld hiervan is het onderzoek dat Ellen Winner presenteerde naar 'studio thinking': de denkvaardigheden die worden ontwikkeld tijdens het maken van beeldende opdrachten. (<http://www2.bc.edu/~winner/PDFs/StudioThinking.pdf>) Ze onderscheidt daarbij onder andere het observatievermogen, het voorstellingsvermogen, het uitdrukingsvermogen, het reflectievermogen, maar ook stijlen van werken zoals zich ergens aan engageren en leren doorzetten, het verder reiken dan bestaande en het leren van en gebruik maken van fouten. Een verwant voorbeeld is onderzoek van Shari Tishman op het gebied van 'artful thinking'. (<http://www.pz.harvard.edu/tc/overview.cfm>). Haar doel is leerkrachten te helpen om 'rijke' en diepgaande verbindingen te leggen tussen kunstwerken en thema's en topics in het leerplan (met name bij de talen en maatschappijvakken) en ten tweede om docenten kunst te laten gebruiken om de denkdisposities van leerlingen te oefenen en te ontwikkelen. Dergelijke disposities zijn bijvoorbeeld observeren en beschrijven, vergelijken en verbindingen maken, bevragen, complexiteit zoeken e.d. Deze disposities worden verbonden met verschillende eenvoudig te leren denkstrategieën. Tishman gaat verder dan Winner wat betreft de transfer van effecten van kunsteducatie naar andere leergebieden en het gebruik van kunst als middel om te leren denken.

Ook de oude tegenstelling tussen kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksbenaderingen kwam bij het symposium weer naar boven. Om kunsteducatie recht te doen is volgens enkele sprekers een kleinschalige kwalitatieve evaluatie aanpak vereist. Het beleid wenst echter een kwantitatieve aanpak waarbij met harde cijfers de opbrengsten van kunsteducatie kunnen

worden aangetoond, hetzij door toename van schoolprestaties en economische bedrijvigheid, dan wel door verminderde schooluitval en verminderd vandalisme. Bovendien moeten die effecten op korte termijn worden aangetoond, want beleidscycli duren vaak maar enkele jaren. Ook hier kwamen sprekers met nuanceringen en tussenposities. Zo pleitte de Canadese onderzoeker Larry O'Farrell voor een pragmatische aanpak waarin beide benaderingen kunnen elkaar aanvullen. Hij gaf als voorbeeld een eigen onderzoeksproject naar creativiteit waarbij kwalitatieve en kwantitatieve benaderingen elkaar afwisselden. O'Farrell zocht ook naar een gemeenschappelijke noemer voor intrinsieke en instrumentele doelen en dacht dat het begrip identiteit en identiteitsontwikkeling hiervoor een ingang biedt.

Ook Arnold Aprill, de vertegenwoordiger van CAPE (Chicago Arts Partnerships in Education; <http://www.capeweb.org/>) zette zich af tegen 'valse' tegenstellingen tussen vakgerichte en geïntegreerde kunsteducatie, intrinsieke en instrumentele doelen etc. Evaluatieonderzoek moet een combinatie zijn van 'formeel' onderzoek door externe onderzoekers en actieonderzoek door betrokkenen zelf. Sterk aan deze samenwerkingsprojecten is dat dergelijk evaluatieonderzoek (door externe onderzoekers als docenten en kunstenaars) integraal onderdeel van de projecten uitmaakt. Effecten bij leerlingen, maar ook het onderwijsleerproces en docentgedrag zijn onderwerp van onderzoek. 'Towards a culture of evidence' heet dat daar. De onderzoeksvoorbeelden die werden getoond lieten verder zien dat werd aangesloten bij meer algemene onderwijskundige theorieën, bijvoorbeeld over effectief onderwijs.

Veel van het gepresenteerde onderzoek betrof kortlopende of lange projecten, vaak de samenwerking tussen scholen en externe culturele organisaties of kunstenaars. Naast Amerikaanse (zoals het bovengenoemde CAPE) waren vooral Britse projecten (o.a. in het kader van het zogeheten Creative partnership, <http://www.creative-partnerships.com/>) opvallend aanwezig. Er waren nauwelijks presentaties van onderzoek over de effecten van reguliere onderwijs, noch in de zin van curriculumevaluaties, noch in de zin van onderzoek naar verschillende vormen van beoordeling en examinering (wat in het Engels vaak aangeduid wordt als assessment). Een mogelijke oorzaak hiervan is dat voor verkrijgen of continuering van projectsubsidies vaak een evaluatie is vereist, terwijl het reguliere onderwijs blijkbaar ook wel zonder evaluatieonderzoek doorgang vindt. Volgens betrokken onderzoekers vormt de druk van opdrachtgevers en subsidieverstrekkers om met positieve resultaten te komen wel een bedreiging van de objectiviteit van projectevaluaties.

Voor de (neutrale?) Nederlandse deelnemers viel verder het verschil tussen de Franse en Angelsaksische benaderingen op. De Angelsaksische bijdragen waren bijna altijd empirisch van aard en pogen op kwalitatief invoelende of op een meer kwantitatief registrerende manier om effecten bij docenten, kunstenaars en leerlingen in kaart te brengen. De Fransen waren geneigd tot theoretische beschouwingen over mogelijke en wenselijke effecten en het opwerpen van filosofische vragen, maar schuwden de empirie. Een doel van de Franse organisatoren leek om het grote aantal Franse deelnemers meer gevoelig te maken voor een empirische benadering. Die opzet is waarschijnlijk maar ten dele gelukt, want de onderzoeken gaven geen eenduidige antwoorden en weinig directe aanwijzingen voor de onderwijspraktijk. Dat resulteerde in kritische vragen uit de zaal over de bruikbaarheid van het onderzoek en de afstand van de wetenschappers tot de kunstenaars, docenten en leerlingen. Toch waren deze vragen vaak erg demagogisch van aard en deden weinig recht aan de pogingen van de meeste onderzoekers om praktijkrelevante evaluatiestudies te doen.

Folkert Haanstra